

A painting of a Native American woman in traditional regalia. She is wearing a long, dark, patterned tunic over a yellow dress, a large feathered headdress, and a long, dark, fringed skirt. She is holding a small object in her hands. The background shows a forest and mountains under a cloudy sky.

Аиндеиццэа

Аиндеиццэа

Алагалажэа

Аиндеиццэа – ари Америка инхо ажэларкэа рзеийпъш хъзоуп. Аескимосцэеи алеутцэеи алахамтцозар. Аиндеиццэа рыхьз Европантэ ирылатцэеит.

Иугэалашэозар акэхап, Христофор Колумб Индия дшашьтаз Америка дшызхатцыз.

Ари ҝалеит, ажeoхeтeи ашeышыкeса
антceамtазы.

Убри инаркны, Америка инхоз аиндеиццeа ҳeа
рыхъзхeит. Иахъазы, адунеиаeы фeижeижeабa
миллион инареиxаны, индиатeи арасa иатцанакуa
аяаapъсыра нxoит.

Азeжeтeи ашeышыкeсaзы урт рхыпъхъазара
ханфажeа миллион иреиxан.

Индиатәи араса инықәырьшны, шә-милаткыла ишъақәгылоуп. Ажәохәтәи ашәышықәсазы европаа Америка ианызхыттыз, урт рхыпъхыазара ғышә жәлары рұқынза инаzon.

Аиндеиццәа ртоурых

Атарауаа ргәаанагарала, индиатәи ажәларқәа Америкақа иааит Афада-Мрагылара Азиантәи. Урт

Америкақа ииасит Берингов амот ацхыраарала. Миллион шықәса рапъхъа, Берингов аз-ыбжъаха иқа замызт зынзагы.

Берингов азыбжъаха атыпъан, хбарста дгъылын, ахбарста мөала, Азиантәи Америкақа иааит ауаа. Ари қалеижъетеи акраатцуеит.

Америка атакырадгылқәа зегъы аиндеиццәа раланархара шәышықәсакәа рыла ицион.

Алтайтэи арегион, Аиндеиццэа рыпъсадгыл ауп хэа ирыпъхъазоит.

Аиндеиццэа рбызшэа

Афадатэи Америка инықэырпъшны, пъшышэ инарзынаңшуа еиуеипъшым ахылтцшьтрақэа рхатарнакцэа нхоит. Урт, еиуеипъшым абызшэақэа рыла ицэажэон.

Аиндеиццэа афыра рымазамызт. Азежэтэи ашэышыкэсазы, аиндеиццэа рхылтцышьтрақэак

иреиуаз апъыза Секвоиа иапъитеит афыра – чероки. Өышықәса рнағс, иара ибызшәала итижъуеит агазет – Чероки Финикс. Хылтыштырақәак еицәажәон адыргақәа рыла. Ихадаз адыргақәа аиндеиццәа шьапыла ианныкәоз еимырдон, мамзаргыы еибадырны рейтатраан дыргала еицәажәон.

Лассы ласс аиндеиццәа реицәажәараан, еиуеипъшымыз аматәарқәа рхы иадырхәон, иаххәап асаркъа.

Аиндеиццәа рынхартеи рынхамәеи

Аиндеиццәа рынхартатыпъкәа чыдоуп. Урт ақъалақәеи, ақәацәкәеи, ахапъкәеи рөзы инхон. Хылтыштырақәак азеипъш өнкәа рөзы инхон. Ус еипъш иқаз афынкәа – ахаҳә, анышәапъшь, амәы махәкәа, абынъкәа еиуеипъшым аматәарқәа ирылырхуан, зны-зынла абәкәагыы рхы иадырхәон.

Иара убас, аиндеиццәа рынхамәағыы аиپъшымзаарақәа рыман. Урт рынхамәағыы анырра

дүзүз анатеит урт ахынхоз ртыпъ. Уи адагъы, уртрынхамфы анырра дүзүз анатеит ртрадициақәа.

Аиндеиццәа рзы зегъ рааста ихадараз усын ашәарышара.

Иара убас, аиндеиццәа абна ирнатоз абеиара аизгара бзия ирбон. Хылтцышьтрақәак адгыл иқәаарыхуан.

Аиндеиццәа рыфатә хадақәа иреиуан апъсыз. Апъсызкра дара рзы ихадараз усын.

Европаа иреиуаз ауаа рааирала, урт аækәа рхархәашьа ртсейт. Уи иначыдан, урт абңар ахархәашьагы ртсейт.

Аиндеиццәа рзы абизонқәеи, абнацәкәеи рыштышәарыщара еиха ирзымирахеит.

Аиндеиццәа рөң ақытанхамға ибзианы ағиара аман.

Еихарак, дара рөң ақытанхамға еиха ағиара аман Мексикеи Аладатәи Америкеи. Үақа аиндеиццәа еиуенпүшым ақытанхамғатә культурырақәа аадырхуан. Аиндеиццәа ағыншылтә пъсаатәкәеи апъстәкәеи раңааны ирыман.

Афатә ахәса икәртсон. Аиндеиццәа рөң еиха ахархәара змаз фатә хын пемикан. Пемикан – ари афатә ихәчу, аха угәы зыртәуа фатәхкуп. Уи абизон акәац рөнеи, аутратых рөнеи ирылышуеит.

Пемикан аныкәафцәа лассы-ласс рхы иадырхәон. Аныкәафцәа рзы уи интерес атсан избанзар, уи

рацәак атыпъ агазомызт, ихәычын насты, угәы артәуан, акыраамтагы иузхон.

Акерамика.

Аиндеицәа акерамика иалхәу аматәаркәарықатцара иалагеит европаа рапъхъагы. Атыпъантәи акерамика еиуеипъшымзаарала ирацәан.

Еиуеипъшымызт акерамика ақаташа аметодқәагы.

Аиндеиццәа ирыздырзомызт акыцлых ахықартцоз аусуга ахархәаша. Дара акерамика напыла аус адырулон. Акерамика адагы аиндеиццәа рхы иадырхәон анышәапъш.

Аритуалқәа рымғаңгараан Анышәапъш иалхны асабрадақәеи рхы иадырхәоз еиуеипъшым аматәарқәеи қартон.

Ақазара

Агәтатәи Америка Анд атакырадгылағы, европаа ықәнагалаанза, ақазареи акультуреи даара ибзиан ағиара рыман.

Мексика, Гватемала, Гондурас, Панама, Колумбия, Перу, Боливиа, иара убас, еғыырт атәйлақәеи рөзы ирыпъшаант ирацәаны ижәйтәзатәиқәаз аматәарқәа.

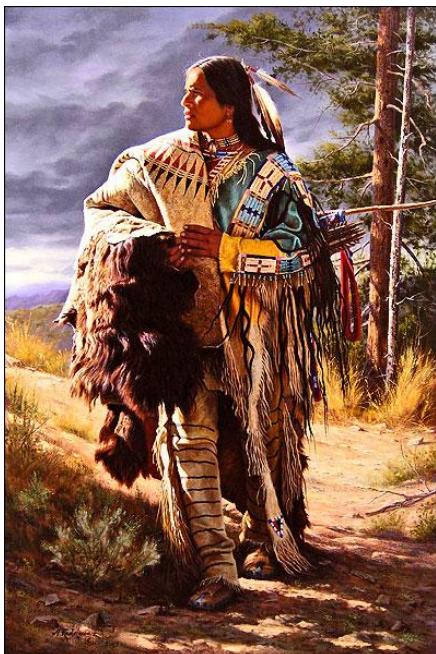
Аиндеиццәа ркультура даараза интересуп, ирацәафуп иаднапъхъалогы.

Урт ркультура ианыпъшиит ашәарыцацәа, апъсызкүәа, адгылақәарыхыңцәа адунеи ишазхәзыуаз, ишыргбоз. Урт рнапкымтакәа пъшзаны иқатоуп. Аиндеиццәа ркультура амифтә хаңсахъақәа анырра дузза артеит.

Даараза ипъшзоуп аиндеиццәа амөлых аус шадырулоз. Амөлых аус здырулоз, рхы иадырхәон аритуалтә таскәа рымғапъгараан.

Аиндеицәа зегыы ирылукаауан р҃ашъеи,
рықәтцашъеи рыла.

Дара иреибъыз
асыңцәа иреиуан.
Рнапкымтақәа дырпъ-
шzon атыйсхә, ахахә,
акирамикеи рыла.
Аиндеицәа рөымтақәа
рөы лассы-ласс иаад-
ырпъшует аибашьц-
әеи, ашәарыцаацәеи
ирызкуу асценақәа.

Аха, рыңхарас
иқалаз ЕАА, Канада, Аргентина ухәа атэйлақәа рөы,
аиндеицәа ркультура игэыгэтарыжъуа иалагеит.
Аха, дағанкахъала Мексика, Гватемала, Перу,
Боливия атэйлақәа рөы жәлар рқазара аиндеицәа
ркультура шыатас иаиуит.

Амифология

Аиндеи жәлар рзы анырра дүзза қанатеит амифология. Амифология ианыпшит амца ақалашьеи, ауағи, апъстәкәеи адунеи ишықәнагалаз. Пұытқ ихышәаны ицәыртцит Каиман изкыз амиф. Каиман афатә данцәахәын, иара убас, атиаақәа дрыпшыңыцқыан.

Адунеи шашъас иаиуз атэы зхэо, даара ибеноуп аиндеиццэа рмифология.

Аиндеиццэа дрыман даараца ипьшзаз анцэахэы Маиса. Маис – аиндеиццэа рөөс даара ибзианы ирдыруа тциауп. Амиф ишахэо ала, анцэахэы Маиса ативаақэа дырхылагьшүеит. Лара даараца дыпьшзан, лыхцэкэа дуун. Индиатэи ахылтышьтрақэа зегвы рзы, ари анцэахэы амч ду лыман. Ахцэду змаз анцэахэы адгыли, ажэфани, Апьстазаареи апьсреи дырсимволын.

Иуахахъазар акэхап, индиатэи ашаманцэа рызбахэ. Ашаманцэа адырра ду рыман. Аиндеиццэа ргэаанагарала, ачымазцэа рыхэштэрэи, апьсабара амчкэа рхархэареи, апьстэкэеи апьсимчкэеи рацэажэара, урт рнапатцаха икоуп хэа иршьон.

Ашамнцэа ирыдхэалоу алэгендақэа рацэоуп, иахья урт даара ирылатцэан икоуп.

Аиндеиццәе ацивилизациақәа рығиареи

Аиндеиццәа иаадрыхуаз афатәкәа адунеизегъ ачы анырра дүззә қарцеит.

Афатәкәа – аңш, акартофель, апомидор, азарақъя, ататын, акакао, апирпыл, ақәыд, адгылраса, ухәа убас итегъ, аиндеиццәа ирыдхәалоуп. Евropa акартош рылартәара амлакра армачит. Аңш рхы иадырхәоит ауаа рыфатә еиңш, арахә акрырғатарағы.

Аиндеиццәа рұқынтақтәи иртцеит ағынытә пъстәкәеи, апъсаатәкәеи рхархәашь.

Әйрпәшыс иаагозар, аиндеиццәа рұкны ашәишәи даара ахархәара аман. Аиндеиццәа ауаса хкәек иғынытәаны иқартцеит. Урт ирықәырхуаз аласа ахархәара раңған. Ираңғоуп иахъа алақәа рыжәла, Индиатәи абналақәа иғынытәхаз иреиуоу зыштымта Америка икоу.

Ашътахъажәа

Иқалап, шәара ижеб-бахъазар аиндеиццәа рфыр-хаңдақәа ирызкыу акино-фильмқәа. Иқалап шәаң-хъахъазар Маин Риди, Ҷеимс Фенимор Купери аиндеиццәа ирызкыу пром-анқәа.

Арт акинофильмкәеи, ашәකәкәеи рыла аиндеицәа ртоурых рмиология, ркультура зегы ирдүруа икалеит. Уи цьашъатәзам. Избанзар, индиатәи ажәларкәа ичидоу жәларуп.

Майна (ахаҳәеиқәтәцәа рода)

Зтәы уғғуада, сығнапъхъа иғылоу, ахаҳәеиқәтәцәа ртәы умығғуазар, зәәакәкәа қапъшь-қапъшьза, асаба ахътата аңынс шортқәа зшьо, анаптарпә қапъшьқәа зымбатаны рыбжыы тхаанза иҳәхәаны еиқәөзытуа, Майна, Майна хәа...

Урт ақырмытөнкәа цоукуы ирыздыргылоит.
Дара...

Ишпәәкоушь дара рығонкәа? Мамзаргы ағны ирзыпъшыда? Мамзаргы уаххъазы ирфозеи?
Рхәычкәа ахәмарга зларзаархәо апъара рыйхоума?

Шыбыжъхъазы акәацлых рымоума? Рыҳәсақәа атық өңіц аахәараз апъара ахърымам игәамтцуама?

Шыбыжъон ахахәеикәтәцә ачеи атубари рфоит, азы нашьтато. Ачеи ази, абжъбатәи аихагылахь аидара штыыхга ашышыхәа иханагалоит ағнаргыларатә блок дуукәа реипүш.

Аусуцәагы уи аидара штыыхга иззөйртүеит, Майна, Майна, рнапаапъсақәа хыхъ ажәғанахьираҳая, уи аидара штыыхга апъынца иахынынхало ачахы.

Хәылбыгехала, зны-зынла избалоит, зыматәақәа зыпъсахыз ахахәеикәтәцәа рыхцәы баазақәа напыла ипъхъаҳәаны, змаикақәа еиларкәызы, (шылжымтан рыхәса ируантаз) ицоит рығынка аарла ршъапқәа рхәазо. Иаапъсеит ршъапқәа, иаапъсеит рнапқәа, избанзар, иахъа урт ақырымый фны дыргылон.

Сара сығынды алашара аркуп. Сара иахъа ақырымый сырхәазазомызт, ацемент сыршыыш-зомызт, ус баша телла ұвоуки снарацәажәеит ауп, нас пүшь минутктәи асиужет аайлышшыит.

Шыбыжъон сыйхаратқәкәа акрысфеит... Нас, сарғыы сашшуеит: Ҳай, шақа саапъсазеи ҳәа.